

ВІДГУК
офіційного опонента –
доктора педагогічних наук, професора
Караман Олени Леонідівни
Таран Альони Михайлівни
«Підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах
інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 231 Соціальна робота

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

Згідно з Національною стратегією із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року цільовими індикаторами за стратегічною ціллю «Можливість дорослих, молоді та дітей використовувати всі види та форми освіти» та за стратегічною ціллю «Задоволення особливих освітніх потреб всіх учасників освітнього процесу» є: збільшено кількість осіб з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в інклюзивних класах (групах), щороку на 10 відсотків; частка студентів з особливими освітніми потребами пропорційно відповідає частці цільових груп у суспільстві; забезпечено функціонування системи центрів підтримки студентів/молодіжних центрів на базі всіх закладів вищої, фахової передвищої, професійної (професійно-технічної) освіти.

Тому, актуальність дисертаційного дослідження обумовлена декількома чинниками: по-перше, затребуваністю університетської підготовки соціальних працівників. Соціальні катаклізми, суспільно-політичні кризи задекларували, продемонстрували і засвідчили важливість професії соціального працівника. Зокрема, в умовах поширення пандемії коронавірусу COVID-19 соціальні працівники нарівні із медиками надавали соціальну допомогу в громадах; починаючи із 2014 році, з початком Антитерористичної операції (АТО), а пізніше Операції об'єднаних сил (ООС), соціальні працівники першими зустрічали і надавали соціальну

допомогу внутрішньо-переміщеним особам, учасникам АТО та їхнім сім'ям, співпрацювали із громадськими об'єднаннями та із волонтерським рухом. У 2022 р. розпочалася повномасштабна війна, і ще очевидніше відчувається роль соціальних працівників щодо адаптації та гуманітарної допомоги сім'ям з числа внутрішньо-переміщених та всіх постраждалих внаслідок війни реабілітаційними послугами. Варто зауважити, що Міністерством соціальної політики, Міністерством охорони здоров'я та Фондом соціального захисту людей з інвалідністю започатковано пілотний проект щодо розбудови системи надання реабілітаційних послуг. Водночас, актуальним залишається питання дефіциту кадрового забезпечення для реабілітації, зокрема відсутності посади соціальних працівників у закладах охорони здоров'я, які б були частиною мультидисциплінарної реабілітаційної команди та стали оперативною зв'язуючою ланкою між особою, яка потребує забезпечення відповідними реабілітаційними та допоміжними засобами, державою, яка гарантує надання таких засобів, та виробником. Відчутною є потреба у соціальних працівниках як на загальнодержавному рівні, так і на регіональному.

Поряд з цим в Україні за останні 10 років стрімко розвивається інклюзивна освіта – від дошкільної ланки до вищої. До того ж внаслідок війни збільшилася кількість дітей, які через поранення отримали інвалідність. Згідно з останніми даними 277 дітей загинули, ще 456 дітей дістали поранення. За оцінками ЮНІСЕФ, 3,3 млн дітей в Україні потребують освітньої підтримки, 2,2 млн – послуг захисту, 2,8 млн дітей вважаються внутрішньо переміщеними особами.

В Україні дослідження з цієї тематики практично відсутні, що ще раз підкреслює актуальність та затребуваність даного дисертаційного дослідження.

В актуальності викладено ґрунтовний аналіз вітчизняних та зарубіжних досліджень з даної проблематики, що дозволяє актуалізувати наукову проблему, сформулювати теоретичні положення дисертації, збалансувати

науковий апарат дослідження та виявити положення, що потребують доопрацювання. Результати дисертаційного дослідження отримані авторкою самостійно та характеризуються науковою новизною та практичною значущістю.

Важливо відзначити, що дослідження є складовою науково-дослідної теми кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Актуальні проблеми соціально-педагогічної теорії та практики» (державний реєстраційний номер 0111U007547).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, рекомендацій та висновків, сформульованих у дисертації. Дисертантка на високому науковому рівні обґрунтувала вибір теми, визначила мету і завдання дослідження. Послідовність та логіка розділів дисертації демонструє розуміння авторкою теоретичних положень, методології дослідження, методів вивчення окресленої наукової проблеми. Наявний чіткий баланс між викладом змісту у розділах дисертації та задекларованою метою і завданнями дослідження. Зміст розділів відповідає сутності об'єкту – професійній підготовці майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти та предмету дослідження – організаційних умов підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій. Мета даного дослідження полягає у визначенні та експериментальній перевірці організаційних умов підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій. Відповідно до поставленої мети Таран А.М. визначено чотири основні завдання, які були реалізовані на різних етапах наукового пошуку у межах сучасної парадигми досліджень у соціальній роботі, на основі експериментальної, статистичної методології з використанням якісних та кількісних методів дослідження. У дисертації розкрито й обґрунтовано основні теоретичні положення, висновки, рекомендації. Високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих здобувачкою у дисертації

забезпечені використанням ґрунтовної наукової джерельної бази згідно предметної спрямованості дисертаційного дослідження та апробацією отриманих результатів на вітчизняних і зарубіжних наукових конференціях.

Достовірність та наукова новизна отриманих результатів.

Ознайомлення зі змістом дисертації та основними публікаціями дисертантки за темою дисертації дозволяє дійти висновку, що мету дослідження досягнуто. Основні теоретичні положення дослідження характеризуються науковою новизною і сформульовані авторкою особисто. Зокрема, у дисертації вперше у вітчизняній соціальній роботі вперше визначено й теоретично обґрунтовано організаційні умови підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій: стимулювання саморозвитку майбутніх соціальних працівників; створення у ЗВО інклюзивного середовища, спрямованого на позитивне спілкування в підсистемах «студент – студент», «студент – викладач», «студент – учитель», «студент – учень»; впровадження системи тренінгових занять у процесі підготовки майбутніх соціальних працівників.

Уточнено ключові поняття дослідження, критерії та показники та рівні готовності майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти. Подальшого розвитку набули теоретико-практичні основи підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з особами, які мають особливі потреби; тренінгові технології, що сприятимуть ефективному зростанню професійної діяльності майбутніх соціальних працівників.

Результати дисертаційного дослідження апробовано на міжнародних та вітчизняних наукових конференціях.

Таким чином, змістовне наповнення пунктів наукової новизни справді має теоретичне та практичне значення як для науки соціальної роботи, так і для споріднених з нею за об'єктом наукової уваги напрямів наукової думки. Дисертація Таран А.М. сприймається як новий погляд на проблему підготовки майбутніх соціальних працівників в умовах інклюзивного

навчання засобом тренінгових технологій із належно прокоментованими узагальненнями і висновками. Наукові положення характеризуються науковою новизною, практичною цінністю, логічністю та обґрунтованістю.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Ключові положення й результати дисертаційної роботи належним чином висвітлені й апробовані у 32 публікаціях (26 одноосібних), із них 7 статей у наукових фахових виданнях України, 3 – у зарубіжних наукових виданнях, 16 – апробаційного характеру, 6 – додатково висвітлюють наукові результати.

Наведено відомості щодо апробації роботи, особистого внеску здобувачки та відповідності публікацій темі дисертаційного дослідження. Кількість, обсяг та зміст друкованих праць відповідають вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Дисертація складається із двох анотацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних літературних джерел, додатків та визначається чіткою логікою викладу змісту дисертації без зайвого занурення у дотичні до дослідження проблеми. Структура дисертації логічно побудована і сприяє розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження. Слід відмітити, що структура роботи є логічною, виклад матеріалу відзначається послідовністю та доказовістю. Вказана наукова новизна роботи не викликає заперечень та відповідає меті, завданням та висновкам. Наведені дані щодо апробації роботи, особистого внеску здобувачки та відповідності публікацій. Вказано зв'язок роботи з науковими темами.

Результати дисертаційного дослідження в повному обсязі викладено у фахових закордонних та вітчизняних періодичних джерелах з соціальної

роботи. Авторкою аргументовано наукову новизну і практичне значення отриманих результатів та наведено дані щодо закордонних та вітчизняних конференцій, що підтверджують апробацію результатів дослідження.

У першому розділі дослідження «Теоретичні засади дослідження» А.М. Таран проаналізувала стан вивчення проблеми підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій, основні міжнародні та вітчизняні нормативно-правові акти забезпечення інклюзивної освіти та створення інклюзивного освітнього середовища у ЗВО. Особливу увагу приділено розкриттю питань застосування тренінгу, як ефективного методу підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з особами з особливими освітніми потребами. Заслуговує на увагу виокремлені дисертанткою кращі практики впровадження інклюзивного навчання закладами вищої освіти в Україні. Головна мета розкриття сутності даного підpunkту полягає у дослідженні становлення й розвитку інклюзивного навчання у провідних в цій галузі ЗВО України та перейняття передового досвіду для вдосконалення системи інклюзивного навчання в системі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

У другому розділі «Оптимізація процесу підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій» дисертанткою визначено та теоретично обґрунтовано три організаційні умови підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій: стимулювання саморозвитку майбутніх соціальних працівників; створення у ЗВО (заснованого на ідеї «рівності») інклюзивного середовища, спрямованого на позитивне спілкування в підсистемах «студент – студент», «студент – викладач», «студент – учитель», «студент – учень»; впровадження системи тренінгових занять у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Розроблено та апробовано відповідну структурно-функціональну модель підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти, яка складається з цільового, методологічного, організаційно-змістового та результативного блоків та спрямована на мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та емоційно-вольовий компоненти.

У третьому розділі дослідження «Дослідно-експериментальна перевірка ефективності організаційних умов підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій» апробовано модель та тренінгову програму формування готовності майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій; розроблено рекомендації для викладачів та студентів для успішної роботи в умовах інклюзивної освіти.

А. М. Таран означила шляхи вдосконалення інклюзивного освітнього середовища у ЗВО підготовки, також розроблено практичні рекомендації викладачам та студентам при співпраці в інклюзивному освітньому середовищі.

Як позитивне слід відзначити, що А. М. Таран розроблено авторську методику формування готовності майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій та тренінгові програму, орієнтовану на міжособистісну взаємодію, груповий процес, засвоєння конкретного досвіду та моделюванню елементів основних завдань професійної діяльності фахівців соціальної сфери.

Підсумовуючи сказане, слід відзначити, що авторкою зроблені обґрунтовані висновки та сформульовані конкретні практичні рекомендації. Дисертацію Таран А.М. можна вважати самостійною і структурно звершеною науковою роботою, її оформлення у цілому відповідає діючим вимогам Міністерства освіти і науки України, що висуваються до такого роду наукових робіт. Дисертаційна робота характеризується єдністю змісту і має як науково-теоретичну, так і практичну цінність.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота А. М. Таран містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання.

Результати дослідження ***впроваджено*** в освітній процес Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка №1086/01 від 18.08.2022 р.), Національного університету біоресурсів та природокористування України (довідка №0938 від 15.09.2022 р.), Національного університету «Одеська політехніка» (довідка №963/138-07 від 25.08.2022 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Дисертаційна робота містить значний обсяг наукового, теоретичного, практичного матеріалу, який буде доцільним при організації підготовки соціальних працівників та фахівців соціальної роботи. Теоретичні та практичні напрацювання А. М. Таран відзначається практичною спрямованістю та можуть бути використані у подальшому розробленню наукової проблеми соціальної роботи з підвищення якості підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи зі студентами з особливими освітніми потребами та їхніми батьками в умовах інклюзивної освіти. Авторський інструмент дослідження можна використовувати під час підготовки методичних матеріалів і практичних завдань для виробничих практик студентів; висновки та результати дослідження доцільно впроваджувати у своїй практичній діяльності фахівцям, практикаам, які досліджують проблеми інклюзивної освіти та безпосередньо працюють з особами, які мають особливі потреби.

Наукові та теоретичні матеріали дисертації можна включати до програм підвищення кваліфікації фахівців соціальної роботи та до освітніх програм з спеціальності 231 Соціальна робота.

Отже, цілісний аналіз дисертаційного дослідження Таран Альони Михайлівни на тему: «Підготовка майбутніх соціальних працівників до

роботи в умовах інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій» дозволяє сформулювати узагальнені висновки про його актуальність, обґрунтованість наукових та теоретичних положень, достовірність отриманих результатів, теоретичну та практичну цінність та дає змогу надати комплексну загальну оцінку дисертації, результати якої представлено для захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертація – авторська, самостійна, оригінальна наукова праця, яка сприяє вирішенню поставленої наукової проблеми – обґрунтування організаційних умов підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. У цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. У дисертації висвітлено діяльність Центру соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. На нашу думку, потребує підсилення порівняльний аналіз діяльності таких структурних підрозділів в інших ЗВО України щодо впровадження інклюзивної вищої освіти.

2. Вважаємо за доцільне доповнити перелік зарубіжних та вітчизняних нормативних документів, проаналізованих у підрозділі 1.2 дисертації «Нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти в освітніх закладах України», Постановою КМУ від 10.07.2019 р. № 635 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах вищої освіти».

3. Вагомим є практичне значення одержаних результатів. Матеріали дослідження знайдуть застосування в системі педагогічної й неперервної освіти, в закладах вищої освіти, а також під час підготовки методичних матеріалів та практичних завдань для виробничих практик студентів; у практичній діяльності закладів соціальної сфери, фахівців, практиків, які

досліджують проблеми інклюзивної освіти та безпосередньо працюють з особами, які мають особливі потреби.

Однак, на нашу думку, потребують конкретизації результати дослідження, які вже впроваджено в освітню практику. Зокрема, у процес підготовки соціальних працівників за різними рівнями вищої освіти.

4. Цінним доповненням до основного змісту дисертації є додатки, у яких подано діагностичний інструментарій та тренінгова програма з розвитку професійної ідентичності як засобу професійно-творчого становлення майбутніх соціальних працівників. На нашу думку, додатки потребують доповнення матеріалами щодо діяльності Центру соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

5. З-поміж подальших дослідницьких завдань та перспективних напрямів наукової роботи – упровадження міжнародних стандартів безбар'єрного середовища до умов українських ЗВО; вивчення та упровадження зарубіжного досвіду підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій; розробка нових форм підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій, у нових соціокультурних умовах.

Тому, на нашу думку, результати дослідження мають стати цінним матеріалом для наступних наукових, навчально-методичних видань автора (монографії, навчального посібника тощо).

Проте висловлені зауваження не впливають на позитивне враження від дисертації в цілому та не знижують її цінності.

Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації. Дисертацію викладено українською мовою. Структура дисертації та стиль її подання відповідають вимогам. У тексті дисертації відсутні текстові запозичення без посилання на джерело (звіт про перевірку Unicheck).

Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту. Зміст дисертаційної роботи відповідає предметній області спеціальності 231 Соціальна робота.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота «Підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій» є самостійною, завершеною науковою роботою, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог щодо оформлення дисертації» (zareєстрованого в Міністерстві юстиції України від 03 лютого 2017 р. за № 155/30023), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, зі змінами, Постановою КМ № 341 від 21.03.2022), а її авторка Таран Альона Михайлівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 Соціальна робота.

Офіційний опонент
ректор, професор кафедри соціальної педагогіки
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка,
доктор педагогічних наук, професор

Олена КАРАМАН

Підпис *Караман Олена*
Засвідчую
Начальник відділу кадрів *Григорук*
ДЗ "Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка"

